

О. В. Лазарева,
д. е. н., доцент, доцент кафедри управління земельними ресурсами,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв
В. В. Бреславець,
студент, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.4.32

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО МОДЕРНІЗАЦІЇ СТАЛОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

O. Lazarieva,
doctor of economics, associate professor of management the landed resources department,
Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolayiv, Ukraine
V. Breslavets,
student, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolayiv, Ukraine

INNOVATIVE APPROACHES TO MODERNIZATION OF SUSTAINED LAND USE

У статті проаналізовано праці вітчизняних та закордонних дослідників, які досліджували проблему сталості землекористування. Наведені аргументовані факти, які свідчать про те, що економічна політика суб'єктів господарювання на землі на відповідає вимогам сталого розвитку, що порушує баланс гумусу в ґрунті.

Наведено пріоритетні завдання, що сприятимуть модернізації землекористування. Відзначимо, що оцінка сталості землекористування має враховувати систему натуральних та вартісних показників ефективності використання землі, передбачати врахування науково-технічних та інноваційних факторів розвитку землекористування, що сприятимуть сталості.

Розкрито зарубіжний досвід, що сприяє сталості землекористування. Представлені інноваційні підходи до модернізації сільськогосподарського землекористування. Представлені орієнтири модернізованої концепції сталого землекористування на локальному, регіональному, національному та глобальному рівнях розвитку. Наведені умови, за якими перехід до моделі сталого розвитку сільськогосподарського землекористування буде інноваційним.

The methodological bases of research are fundamental statements of modern economic theory, up-to-date scientific achievements in the sphere of the agricultural economy on the whole and land utilization in particular.

To achieve this purpose such methods as: morphological analysis, abstract, scientific summary were used.

The article analyzes the works of domestic and foreign researchers who studied the problem of land tenure sustainability. The reasoned facts, which indicate that the economic policy of the subjects of management on the land corresponds to the requirements of sustainable development, is given. The given priority tasks will promote the modernization of land use. The estimation of constancy of land tenure must take into account the system of natural and cost indexes of efficiency of the use of earth, envisage taking into account of scientific and technical and innovative factors of development land-tenures that will assist constancy.

The factors of land use development that contribute to sustainability presented. The foreign experience that contributes to the sustainability of land use is disclosed. The innovative approaches to modernization of agricultural land use presented. There are a comprehensive assessment of land use in order to take into account all development prospects; development of perspective directions

of land use development in accordance with established priorities; mandatory land management; creation of legal and economic prerequisites for the formation of large-scale land uses; restriction of the use of degraded and unproductive lands, coastal protective bands; increase of efficiency of state management of land resources and land use.

The guidelines of the modernized concept of sustainable land use at the local, regional, national and global levels of development presented. The conditions under which the transition to a model of sustainable development of agricultural land use will be innovative outlined.

Practical value of this research is that gained results and recommendations can be used by land arrangement and land evaluation organizations, agencies of executive power and institutions of local governing and other physical and legal entities.

Ключові слова: стале землекористування, стратегія, екологізація, модернізація, інноваційні підходи, концепція сталого землекористування.

Key words: sustainable land use, strategy, ecologization, modernization, innovative approaches, concept of sustainable land use.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасне матеріальне виробництво має негативні наслідки господарської діяльності, що проявляється порушенні оптимальних параметрів ведення господарської діяльності на землі. Відтак земля постійно піддається руйнівному впливу, а іноді методи ведення сільськогосподарського виробництва призводять до подальшого зниження продуктивного потенціалу. В сільському господарстві спостерігається інтенсивне використання землі. Сільськогосподарські угіддя використовуються без дотримання природоохоронних вимог, спостерігається випадки, коли земля вилучається та використовується для несільськогосподарських потреб. У зв'язку з цим існує об'єктивна необхідність забезпечення сталості землекористування в контексті сучасних екологічних змін.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Різноманітні аспекти щодо забезпечення сталості землекористування знайшли своє відображення у працях багатьох вчених. Так, Хвесик М.А. [1, с. 347] пропонує ведення прогресивного, прийняттого для нашої системи господарювання, забезпечуючи тим самим стале землекористування в Україні. Мельничук Л.С. [2, с. 910] обґрунтовує, при сталому землекористуванні досягається оптимальне співвідношення між економічним зростанням, нормалізацією якісного стану земельних ресурсів, задоволенням матеріальних і духовних потреб поколінь. Третяк В.М. [3, с. 30] схиляється думки, що стале землекористування являє собою форму та відповідні методи використання земель, що забезпечують оптимальні параметри екологічних та соціально-економічних функцій територій та ландшафтів. Котикова О.І. [4] обґрунтовує, що оцінка сталості розвитку сільськогосподарського землекористування здійснюється з метою спостереження за процесом реалізації його цілей, виявлення проблем та причин їх виникнення.

Закордонні дослідники, такі як Джон Фаєн, Руперт Макклінта Мен-Гон Парк [5] висвітлюють значення сталого розвитку для гармонійного існування в навколишньому світі. Р. Карсон [6] переконливо доводить, що використання пестицидів призводить до забруднення землі, тваринного та рослинного світу. Джон Стюарт

Міль [7] відомий ідеями побудови суспільства, яке, перебуваючи в незмінному стані ("stationary state", постійно розвивається і самовдосконалюється).

Однак потребують подальшого опрацювання питання висвітлення саме інноваційних підходів, що є новаторськими, до модернізації сталого землекористування в рамках збалансованого ведення виробництва.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою роботи є обґрунтування теоретичних основ, що сприятимуть модернізації сталого землекористування та висвітлення перспектив відносно інноваційних підходів до сталого землекористування.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Зважаючи на те, що основні положення щодо запровадження сталого землекористування набули нового змісту, потребує необхідності концепції сталості землекористування. Так, в європейських країнах механізмом реалізації політики врівноваження еколого-економічного та соціального векторів розвитку стала Стратегія сталого розвитку.

В Україні сьогодні Стратегія сталого розвитку "Україна-2020" [8] не розглядається як єдиний цілеспрямований механізм підтримання сприятливого в екологічному відношенні природного середовища, раціонального використання та охорони сільськогосподарських угідь, які характеризуються високою сільськогосподарською освоєністю та розораністю території, що створює реальну загрозу для існування суспільства.

Сучасна економічна політика суб'єктів господарювання на землі унеможлиблює екологізацію сільськогосподарського землекористування, гальмує процес енергозберігаючих технологій виробництва сільськогосподарської продукції, в результаті чого порушується баланс гумусу в ґрунті, який є передумовою та відправним пунктом стабілізації агроландшафтів, виробництва якісної сільськогосподарської продукції, яка б відповідала цільовим параметрам міжнародних стандартів якості. Нечіткі методологічні підходи до оптимізації складу земельних угідь, організації системи сівозмін, допущені в економічній політиці сільськогосподарського землекористування, втрата почуття економічної, адміністративної та кримінальної відповідаль-

ності за порушення екологічних вимог підривають основи сталого розвитку аграрного сектора, в тому числі землекористування.

Причиною-наслідковий взаємозв'язок економічної та екологічної складових сільськогосподарського землекористування створює їх стан, залежний один від одного, тобто погіршується стан землі, відповідно знижується ефективність землекористування, погіршується якість виробленої продукції, домінують процеси деградації ґрунту і довкілля, і навпаки.

У зв'язку з цим потребують необхідності обґрунтування підходів до модернізації землекористування. При цьому пріоритетними є такі завдання, як збалансоване ведення сільськогосподарського виробництва на основі врахування впливу всіх чинників еколого-безпечної та продуктивної господарської діяльності; передбачення еколого-економічної відповідальності землевласників та землекористувачів за погіршення якісних параметрів ґрунтового покриву; оптимальне поєднання державних та приватних інтересів з приводу сталого ведення виробництва на землі; організація використання земельних ресурсів з врахуванням інтересів громади; передбачення заходів щодо відтворення продуктивності земель, поліпшення їхнього потенціалу; еколого-економічне врахування основних факторів сталості сільськогосподарського землекористування.

Відзначимо, що оцінка сталості землекористування має враховувати не лише систему натуральних та вартісних показників ефективності використання землі, а і передбачати врахування науково-технічних та інноваційних факторів розвитку землекористування, таких як досягнення науково-технічного прогресу, що спрямовані на раціональне землекористування з метою отримання доходу від ведення господарської діяльності, врахування інноваційних досягнень завдяки збільшенню інвестицій та впровадженню інновацій.

Застосування зазначених факторів розвитку землекористування забезпечить впровадження дієвих організаційно-господарських заходів для сталого землекористування.

У контексті аналізу вартиї на увагу і зарубіжний досвід політики сталого землекористування. Так, наприклад, у Данії, Норвегії, Ісландії, Швеції, Фінляндії впроваджена "Скандинавська стратегія сталого розвитку" [9], згідно з якою виокремлено такі питання, як збереження біологічного різноманіття, забезпечення якості та безпеки продуктів харчування, діяльність сільського господарства з позицій сталого розвитку, участь громадянськості в проблемах сталого розвитку.

В Європейському Союзі найбільш поширеним напрямом сталого розвитку земельних ресурсів є впровадження стандартів чистоти земельних ресурсів та їх захист від антропогенного навантаження. В зарубіжних країнах до інноваційних підходів до сталого використання сільськогосподарських земель відносять планування землекористування на окремих адміністративно-територіальних утвореннях, що забезпечує реалізацію природоохоронних заходів, перерозподіл земельних ділянок між міськими, сільськими та лісовими господарствами [10, с. 4482]. В багатьох країнах одним з елементів сталого використання сільськогосподарських земель є забезпечення збалансованого землекористу-

вання на основі різноманітних програм та методів управління земельними ресурсами [11, с. 75]. В країнах Західної Європи перспективним для забезпечення сталого землекористування є вибір оптимальних методів сталості, раціональне використання угідь та посівів з урахуванням природоохоронних вимог [12, с. 63].

Організація сталого землекористування в США спрямовано на підтримку виробників сільськогосподарської продукції для підвищення ефективності їх основної діяльності, забезпечення охорони ґрунтів, дотримання принципу раціонального землекористування в господарствах [13, с. 32]. В Австралії процес сталого землекористування здійснюється на основі класифікації сільськогосподарських земель з урахуванням якісних показників ґрунтів та необхідних ґрунтоохоронних заходів, з урахуванням придатності сільськогосподарських земель до використання відповідно до їх цільового призначення [10, с. 4483].

Критичний аналіз досвіду сільськогосподарського землекористування зарубіжних країн свідчить про пріоритетність сталості економічного розвитку аграрної галузі.

На нашу думку, інноваційними підходами до модернізації сільськогосподарського землекористування мають бути такі:

- комплексна оцінка території землекористування задля врахування усіх перспектив розвитку;
- розробка перспективних напрямів розвитку землекористування відповідно до встановлених пріоритетних цілей лише після проведення детального всебічного аналізу використання земельних ресурсів;
- обов'язкове ведення землеустрою, який має передбачати на місцевому рівні проведення робіт щодо відведення земельних ділянок, створення нових та впорядкування існуючих землеволодінь та землекористувань, що дозволить забезпечити еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь з метою ведення ефективного сільськогосподарського виробництва, створення сприятливого екологічного середовища і поліпшення природних ландшафтів;
- створення правових та економічних передумов для формування укрупнених масивів землекористування, що дасть змогу оптимізувати розміри і розміщення земельних ділянок, дозволить запровадити систему раціонального використання земель та науково обґрунтовані сівозміни, застосовувати сучасні технології вирощування сільськогосподарських культур, сприятиме організації системи заходів по боротьбі з деградацією ґрунтів та підвищенню їх родючості;
- обмеження використання деградованих та малопродуктивних земель, прибережних захисних смуг та інших земель, які еколого-економічно недоцільно використовувати для сільськогосподарських потреб шляхом заліснення або залуження, деградовані та малопродуктивні землі зарезервувати для природо-заповідного та іншого природоохоронного призначення;
- підвищення ефективності державного управління земельними ресурсами та землекористуванням шляхом формування ринкової системи управління в галузі земельних відносин, наближеної до стандартів Європейського Союзу, спрямування діяльності органів виконавчої влади на проведення стратегічного аналізу, про-

Рис. 1. Модернізована концепція сталого землекористування

Джерело: сформовано авторами.

гнозування, моніторингу та здійснення управлінських функцій.

Комплексне поєднання запропонованих інноваційних підходів створить сприятливі умови для забезпечення конкурентоспроможності та збалансованого ведення виробництва в сільській території.

Тож вважаємо, що модернізована концепція сталого землекористування матиме такий вигляд (рис. 1).

Дотримання зазначених орієнтирів в сфері сталого сільськогосподарського землекористування дозволить своєчасно вживати відповідних дієвих заходів при розробленні програм переходу до сталого аграрного землекористування.

Перехід до моделі сталого розвитку сільськогосподарського землекористування буде інноваційним за умови, якщо він пов'язаний з досягненнями науково-технічного прогресу, забезпечуючи загальну ефективність господарювання при впровадженні інновацій та збільшенні обсягів інвестицій.

При цьому інвестиції можуть бути як зовнішніми, так і внутрішніми, будучи спрямованими, передусім, на раціональне землекористування з метою отримання адекватного доходу. В методологічному контексті ефективність землекористування має забезпечити збільшення виробництва продукції на одиницю затрачених ресурсів за умови дотримання екологізації виробництва та підвищення родючості ґрунтів.

Отже, реалізація політики сталого сільськогосподарського землекористування має досягатися на основі ефективної взаємодії державного регулювання земельних відносин та процесу створення конкурентних переваг як одного з факторів сталого розвитку економіки, що сприятиме екологізації виробництва та оточуючого середовища для забезпечення гідних умов життя.

ВИСНОВОК

На основі аналізу підходів щодо сталого землекористування зроблено висновок, що недотримання прийнятої Стратегія сталого розвитку "Україна-2020" при-

зводить до високої розораності території та створює реальну загрозу для здорового розвитку суспільства.

У статті пояснюються причини, що сприяють порушенню стабілізації агроландшафтів та в цілому вимог екологізації землекористування.

Завданнями, що сприяють модернізації сільськогосподарського землекористування, є збалансоване ведення сільськогосподарського виробництва, передбачення еколого-економічної відповідальності землевласників та землекористувачів за погіршення якісних параметрів ґрунтового покриву, поєднання державних та приватних інтересів з приводу сталого ведення виробництва на землі, використання земельних ресурсів з врахуванням інтересів громади, передбачення заходів щодо відтворення продуктивності земель, врахування факторів сталості сільськогосподарського землекористування.

Використання досвіду сталого ведення виробництва інших країн дасть змогу уникнути прорахунків у сільськогосподарському землекористуванні в Україні та її регіонах.

У результаті критичного аналізу ведення сільськогосподарського землекористування представлені інноваційні підходи, що сприятимуть його модернізації, як от комплексна оцінка території землекористування, розробка перспективних напрямів розвитку землекористування, обов'язкове ведення землеустрою, ефективне ведення сільськогосподарського виробництва, створення правових та економічних передумов для формування укрупнених масивів землекористування, обмеження використання деградованих та малопродуктивних земель, бережливих захисних смуг, підвищення ефективності державного управління земельними ресурсами та землекористуванням на основі передбачення заходів зі стратегічного аналізу, прогнозування, ведення моніторингу земель.

Запропоновані складові модернізованої концепції сталого землекористування на локальному, національному, регіональному та глобальному рівнях роз-

виту сприятимуть раціональному використанню та охороні земель, збалансованості їх розвитку, формуванню конкурентного середовища, що дозволить активізувати розвиток продуктивних сил сільських територій.

Перспективи подальших досліджень мають ґрунтуватись на впровадженні концепції LEAN — менеджменту в сільськогосподарському землекористуванні як інноваційного підходу до управління природно-ресурсним потенціалом.

Література:

1. Формування механізмів інституціонального забезпечення сталого землекористування: зарубіжний досвід / Ю.М. Хвесик // Економіка природокористування і охорони довкілля. — К.: РВПС України НАН України, 2008. — С. 340—347.

2. Мельничук Л.С. Проблеми сталого та раціонального землекористування в Україні [Електронний ресурс] / Л.С. Мельничук // Глобальні та національні проблеми економіки. — Вип. 2. — 2014. — С. 910. — Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/2-2014/188.pdf>

3. Третяк В.М. Стале (збалансоване) землекористування як фактор підвищення економічної ефективності використання сільськогосподарських земель / В.М. Третяк, В.Ю. Свентух // Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. — 2015. — № 4. — С. 24—31.

4. Котикова О.І. Моніторинг та оцінка сталості розвитку сільськогосподарського землекористування регіонів України [Електронний ресурс] / О.І. Котикова // Економіка АПК. — 2017. — № 5. — С. 24—32. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2017_5_6

5. Fien John, Macclean Rupert, Park Man-Gon (Editors). Work, learning and sustainable development. Opportunities and challenges // UNESCO-UNEVOC Book series. Technical and vocational education and training: Issues, concerns and prospects / Vol. 8. — Springer Science + Business Media B.V., 2009. — 516 p.

6. The sustainable Development Timeline: Brochure / Heather Creech // IISD, 7th Edition, May 2012. — 13 p. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://iisd.org/sites/default/files/publications/sd_temeline_2012.pdf

7. Оробець І. Історико-генетичний підхід у дослідженні еволюції концепції сталого розвитку / І. Оробець // Вісн. КНУ ім. Тараса Шевченка. — 2015. — № 8. — С. 98—101.

8. Указ Президента України "Про стратегію сталого розвитку "Україна-2030" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10>

9. Омаров Ш.А. Науково-практичні аспекти впровадження концепції сталого розвитку: зарубіжний і вітчизняний досвід / Ш.А. Омаров // Проблеми економіки. — № 4. — 2014. — С. 64.

10. Дугина Т.А. Особенности развития земельных отношений за рубежом / Т.А. Дугина // Концепт: Научно-методический электронный журнал. — 2015. — Т. 13. — С. 4481—4485.

11. Волков С.Н. Землеустройство: [учебники и учеб. пособия для студентов высш. учеб. заведений] /

С.Н. Волков. — М.: Колос, 2005. — Т. 7. — 408 с. — (Землеустройство за рубежом).

12. Scherr S.I. Defining integrated landscape management for policy makers / S. Scherr, S. Shames, R. Friedman // Ecoagriculture Polisy Focus. — № 10. Washington, DC: ScoAgriculture Parthers. — 2013. — 235 p.

13. Волков С.Н. Опыт землеустройства на землях сельскохозяйственного назначения в США и Канаде: [монография] / С.Н Волков. — М.: ГУЗ, 2012. — 44 с.

References:

1. Hvesuk, Yu.M. (2008), "Formation of mechanisms of institutional provision of sustainable land use: foreign experience", Environmental economics and environmental protection, vol. 1, pp. 340—347.

2. Mel`ny`chuk, L.S. (2014), "Problems of sustainable and rational land use in Ukraine", Global and national problems of the economy, vol. 2, pp. 910.

3. Tretyak, A.M. and Swietuh, V.Yu. (2015), "Sustainable (balanced) land use as a factor in increasing the economic efficiency of agricultural land use", Land system, inventory and land monitoring, vol. 4, pp. 24—31.

4. Kotikova, O.I. (2017), "Monitoring and Evaluation of the Sustainability of Agricultural Land Use in the Regions of Ukraine", Economy of AIC, vol. 5. pp. 24—32.

5. Fien, J. Macclean, R. and Park, M.-G. (2009), "Work, learning and sustainable development. Opportunities and challenges", UNESCO-UNEVOC Book series. Technical and vocational education and training: Issues, concerns and prospects, vol. 8, Springer Science + Business Media B.V., Berlin, Germany.

6. Creech, H. (2012), "The sustainable Development Timeline: Brochure" available at: http://iisd.org/sites/default/files/publications/sd_temeline_2012.pdf (Accessed 4 February 2019).

7. Orobecz, I. (2015), "Historical and genetic approach in the study of the evolution of the concept of sustainable development", Herald of KNU, vol. 8, pp. 98—101.

8. President of Ukraine (2015), Decree of the president of Ukraine "About the Strategy of Sustainable Development "Ukraine-2030", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10> (Accessed 4 February 2019).

9. Omarov, Sh.A. (2014), "Scientific and practical aspects of the implementation of the concept of sustainable development: foreign and domestic experience", Problems of the economy, vol. 4, pp. 64.

10. Dugina, T.A. (2015), "Features of development of land relations abroad", Concept: Scientific and methodical electronic journal, vol. 13, pp. 4481—4485.

11. Volkov, S.N. (2005), Zemleustriy [Land Management], Kolos, Moscow, Russia.

12. Scherr, S.I. (2013), "Defining integrated landscape management for policy makers", Ecoagriculture Polisy Focus, Washington, USA, vol. 10, pp. 235 p.

13. Volkov, S.N. (2012), Dosvid zemleustroyu na zemlyakh sil's`kogospodars`kogo pry`znachennya v SShA i Kanadi: monogaphia [Experience in land management in agricultural lands in the USA and Canada: monograph], GUZ, Moscow, Russia.

Стаття надійшла до редакції 08.02.2019 р.